

Společnost a její prvky

LIDSKÁ

SPOLEČNOST

Společnost a kultura

- výzkum variability lidských společností v čase a prostoru → **sociální antropologie**
- společnost, sociální systém a sociální struktura

Sounáležitá pospolitost lidí, kteří spolu trvale žijí v jistých politických, hospodářských a sociálních poměrech a které spojuje jistá představa chování a mravů, společná minulost a tradice, fyzická blízkost a množství skutečných setkávání, často sdílené cíle a hodnoty a obvykle i jazyk jako nejdůležitější prostředek komunikace.

- skupina lidí něčím spojených (zájmové sdružení, seskupení lidí, socio-ekonomická vrstva)
- systém vzájemných vztahů spojující jednotlivce (→ sociální síť, „pavučina“)
- kulturu tvoří abstraktní ideály (hodnoty), konkrétní principy a zásady (normy) a hmotné statky, které lidé vytvářejí (artefakty)
- společnost bez kultury nemůže existovat a zároveň kultura nemůže existovat bez společnosti

*bez kultury (a společnosti) bychom nebyli tím, čím jsme → **LIDMI** → společnost jako přirozené prostředí člověka*

Společnost a kultura

„Man is an animal suspended in webs of significance he himself has spun, [and] I take culture to be those webs.“ (Clifford Geertz)

„Primitivní“ společnost vs. „Moderní“ společnost

- **My vs. Oni – ETNOCENTRISMUS** → „primitivní“ společnosti: jejich sociální struktura se nám jeví jednoduchá, technologické a ekonomické činnosti zaostalé a kulturní vyspělost podřadná; společnost, která je na nižší kulturní, sociální a ekonomické úrovni než společnost, jejímiž jsme členy (civilizace, moderní společnost)
- problém etnocentrismu → „primitiv“ jako mocenský nástroj a prostředek ovládní „druhého“ (→ kolonialismus, rasismus)
- „primitivní“ společnost:
  - společnost, která je v protikladu ke společnosti moderní, civilizaci; → **archaická společnost**
  - společnost, ve které vznikají nebo jsou odvozeny základní sociální vztahy na základě **příbuzenství**; technologická a ekonomická aktivita se orientuje na lovecko-sběračské, pastevecké nebo zemědělské činnosti a politická organizace nevytváří státní organizaci
  - společnosti neznající písmo → **aliterární společnosti**
- „primitivní“ společnosti představují skupiny lidí a jejich kulturu, která není složitě strukturovaná a rozvinutá jako struktura „moderních“ společností

„Primitivní“ společnost vs. „Moderní“ společnost

- existuje psychická a mentální jednota lidstva → rozdíly mezi „primitivním“ a „civilizovaným“ člověkem jsou způsobeny pouze kulturními (a přírodními) podmínkami → psychické procesy (vlastnosti) nestojí za rozdíly mezi lidskými skupinami
- je „civilizace“ vždy ku prospěchu společnosti? → orientace v uměle (nepřirozených) podmínkách vs. přirozené společenské struktury

„primitivní“, „původní“, „přírodní“ vs. „moderní“, „civilizovaný“, „kulturní“

Typy společnosti

Základní typy společnosti člověka

➤ ve vývoji lidské společnosti lze vymezit tři základní typy založené na subsistenci:

- ❖ lovci a sběrači
- ❖ pastevecké a zemědělské společnosti
- ❖ neprůmyslové, tradiční společnosti
- ❖ (moderní průmyslové společnosti)

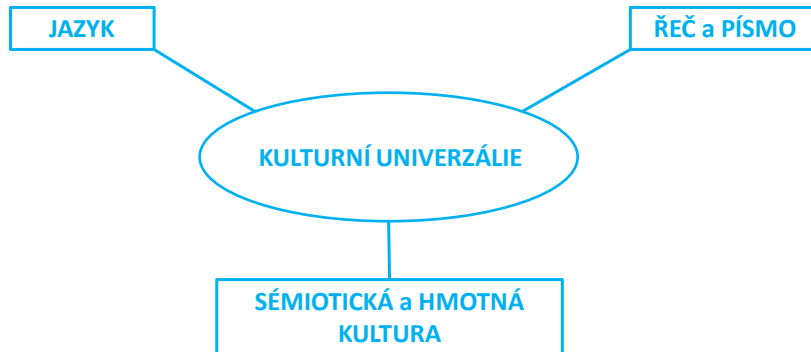
➤ kulturní univerzálie

- ❖ jazyk
- ❖ řeč a písmo
- ❖ hmotná a symbolická kultura

Kulturní univerzálie

- společné znaky v jednotlivě rozmanitých kulturách (jazyk, rodina, manželství, rituály ad.)

- role a status jedinců ve společnosti – náčelník (vedoucí postavení), vazal/poddaný, kouzelník a šaman

Subsistence a subsistenční strategie

- lidé jsou vždy závislí na prostředí, které obývají a z něhož získávají energii pro přežití a reprodukci v daném ekosystému → subsistenční strategie umožňují dlouhodobé přežití v ekosystému → ovlivnění většiny ostatních aspektů kultury
- **SUBSISTENCE** – uspokojování základních materiálních potřeb, bez nichž lidé nemohou přežít, příp. usnadňují přežití → jídlo, tekutiny, oděv či přístřeší
- **SUBSISTENČNÍ STRATEGIE** – způsoby získávání, distribuce a spotřeby zdrojů sloužících k uspokojení základních materiálních potřeb

LOV A SBĚR

PASTEVECTVÍ

PĚSTITELSTVÍ

ZEMĚDĚLSTVÍ

produkce potravin a domestikace rostlin a zvířat

Subsistence a subsistenční strategie

- **LOV, RYBOLOV A SBĚR** – subsistence založená na zdrojích dostupných v ekosystému, jež exploatují relativně malé organizované skupiny vedoucí *mobilní způsob života* → !Kung/Sánové, R. B. Lee (2003)
- **PASTEVECTVÍ** – subsistence založená na chovu některých druhů hospodářských zvířat (ovce, skot ad.); lidské populace vedou zpravidla *mobilní způsob života*, aby mohly hnát svá stáda po svém teritoriu za potravou → Nuerové, E. E. Evans-Pritchard (1940)
- **PĚSTITELSTVÍ, OPORTUNISTICKÉ ZEMĚDĚLSTVÍ** – subsistence založená na přetváření prostředí domestikací rostlin využívající jednoduché technologie (np. rycí hole); lidské populace zpravidla vedou *usedlý způsob života*, jenž je v některých oblastech spojen se vznikem měst → Kapaukové, L. Pospíšil (1963)
- **ZEMĚDĚLSTVÍ** – subsistenční strategie využívající sílu tažných zvířat či strojů k obdělávání půdy a zavlažovacích systémů; umožňuje kumulovat nadvýrobky a produkovat takové množství potravinových zdrojů, jež dovoluje živit velké lidské populace → Jáva, C. Geertz (1963)

Subsistence a subsistenční strategie

- proces výroby, distribuce a spotřeby → ekonomika společnosti
- **PRODUKCE** – přetváření surových zdrojů do forem využitelných lidmi pro uspokojení materiálních potřeb
- **DISTRIBUCE** – přísun a rozdělení produkce mezi lidmi podle zavedeného klíče
- **SPOTŘEBA** – užití produktů jejich konzumací (potrava) či jejich nošením (oděv) apod.
- jednotlivé procesy nejsou izolované od ostatních domén kultury, ale vzájemně souvisí → příbuzenství, socioekonomický systém, politické uspořádání, hmotná a symbolická kultura

Marie Reay (1922-2014) - Kuma
Roy A. Rappaport (1926-1997) - Maringové

„komplex vepře“

Lovci a sběrači

- malé skupiny až kmeny
- 30 až 40 osob ve skupině
- lov, rybaření a sbírání jedlých rostlin rostoucích ve volné přírodě
- téměř žádné projevy nerovnosti
- neustálý pohyb, (ne)stálé složení skupin a jejich prolínání; pohyb v pevně vymezeném teritoriu
- rozdíly ve společenském postavení vyplývají z rozdílu věku a pohlaví

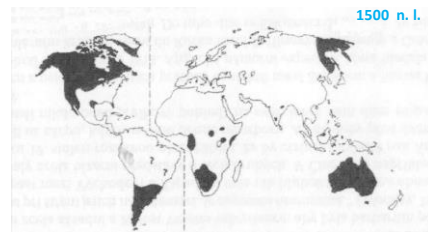
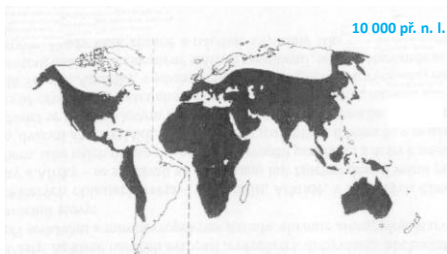
MUŽI = LOVCI

ŽENY = SBĚR ROSTLIN A STAROST O DĚTI

- **princip participace** – jestliže je nutné přijmout důležité rozhodnutí nebo čelit krizi, sejdou se k tomu obvykle všichni dospělí muži (→ „rada starších“)

pygmejové Mbuti, společnosti prvotního blahobytu

Lovci a sběrači

10 000 př. n. l.: 10 mil. obyv., 100% lovců

1500 n. l.: 350 mil. obyv., 1,0% lovců

1960: 3 mld. obyv., 0,001% lovců

Pygmejové Mbuti

- pygmejové ve středoafrickém Kongu
- hustě zalesněná oblast
- malé tlupy tvořené 4 až 5 rodinami, bez náčelníků
- důležité postavení starších mužů (udržují klid ve skupině)
- dnes pod vlivem okolního světa (monetární ekonomika)

Původní společnosti blahobytu

- 2. pol. 20. století → Sánové, lovecko-sběračské společnosti → *Harvard Kalahari Research Group* – interdisciplinární tým studující rozmanité aspekty sánské společnosti a kultury a změny, kterými Sánové prošli kontaktem s okolními skupinami a vlivem moderních států Angola, Botswana a Namibie; **John Marshall** (1932-2005), **Richard B. Lee** (*1937), **Irvén DeVore** (1934-2014)
- studium subsistenčních strategií, které se v mnohém nelišili od paleolitických lovců
- malý energetický výdej na získání dostatek kvalitní stravy, která je energeticky i geograficky snadno dosažitelná

→ původní společnosti blahobytu

- s vynaložením malého úsilí členové společnosti uspokojí všechny své materiální potřeby
- moderní kapitalistické společnosti nežijí v blahobytu; lidé v nich mají neomezené potřeby k jejichž uspokojení disponují omezenými prostředky → tragédie moderní doby

Marshall Sahlins (*1930)

„kdo netouží, nepostrádá“

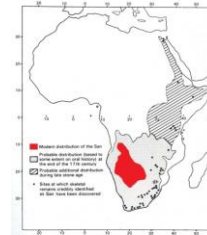
Sánové - Ju/'hoansi

- oblast polopouště Kalahari; polosuchý ekosystém ve výšce kolem 1000 m n. m., traviny, křoví a stromy
- nižší vzrůst (cca 150 cm), světlá pleť, výrazné lící kosti, mírně šikmé oči
- matrilokální a patrilineární skupiny, žádné soukromí, často vyhledávající společnost, neustálý pohyb

VODA

- *období sucha* - velké tábory, sběr hlíz, kořínků a ořechů
- *období dešťů* - menší skupiny, lov
- voda nejdůležitějším zdrojem života, jejíž místa výskytu formovala prostorovou i sociální strukturu společnosti
- zdroj vody, dostatečné množství potravy, dostupné palivo

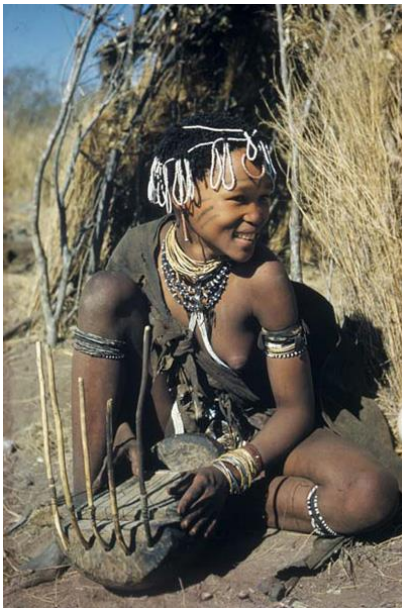
ŽENY

- péče o děti a domácnost, sběr rostlinné potravy a pštrosích vajec, příprava jídla a zajišťování vody (cca 4 h), udržují oheň

MUŽI

- lov zvěře a sběr topiva, výroba a oprava zbraní a náradí (3 h), péče o děti
- během jednoho sběru (cca 2 h) a lovu (cca 5 dní) dokáží muži i ženy nasbírat dostatečné množství ořechů, jejichž nutriční hodnota vystačí pro jednu osobu na 5 dní a ulovená kořist na 1 až 2 týdny → volný čas naplněný odpočinkem a zábavou

→ dospělí věnují práci cca 12-19 hodin týdně

BI7879 Obecná antropologie II

jaro 2020

- ulovená kořist se dělí mezi všechny členy skupiny
- ekonomická výměna je založená na **reciprocitě**, při níž žádný z účastníků přesně neurčuje, co se očekává jako odměna, ani kdy se splátka uskuteční
- očekávání jedné a závazek druhé strany nejsou přesně stanoveny, přesto jsou principy reciprocity pro všechny členy společnosti závazné
- výměna potravy, koloběh služeb a spotřebních předmětů (šperků)

BI7879 Obecná antropologie II

jaro 2020

Natalita jako adaptace k prostředí

- optimální využití ekosystému a životní cykly přizpůsobené přírodním podmínkám
- sánské ženy většinou neotěhotní dříve než za čtyři roky po narození předchozího dítěte
- vliv na snížení porodnosti má pravděpodobně délka kojení
- matky nemají pro děti měkkou stravu, takže kojí až do věku tří let, dokud není dítě schopno požívat tuhé pokrmy → kojení do jisté míry zabraňuje ovulaci

- při kratším intervalu mezi potomky → dětská úmrtnost ↑

4 roky

BI7879 Obecná antropologie II

jaro 2020

- Sánové udržují svůj počet a spotřebu energie na nízké úrovni, jsou schopni přizpůsobit své potřeby tomu, co jim prostředí poskytuje; sice by mohli získávat více kalorií a bílkovin, aniž by poškodili své životní prostředí, ale oni to nedělají, protože nemají žádný zvláštní důvod, aby více pracovali
- dnes jsou Sánové pod silným vlivem moderní civilizace a postupně opouštějí původní lovecko-sběračský způsob života → chov hospodářských zvířat a pěstitelství, společnost se individualizuje, mizí rovnostářské uspořádání a reciprocita zdrojů

BI7879 Obecná antropologie II

jaro 2020

Pastevecké společnosti

- změna způsobu obživy některých lovců a sběračů (cca 15 tis. let BC)

PASTEVCÍ

hlavním zdrojem obživy je chov domestikovaných zvířat

ZEMĚDĚLCÍ

hlavním zdrojem je obdělávání polí a pěstování různých plodin

- smíšený charakter mnoha kultur
- migrace v závislosti na ročním období
- využívání zvířat k přesunům
- kočovný způsob života, není běžné hromadění majetku, vzniká majetková a mocenská nerovnost – náčelnictví, vůdci, bojovníci
- pohyb po rozsáhlém území a kontakt s jinými skupinami → **obchod, válčení**
- mnoho aktivit spojeno s rituály a ceremoniály

Nuerové (jižní Súdán, Afrika)

Nuerové

- Edward Evans-Pritchard (1902-1973), jižní Súdán
- chov hovězího dobytka, pěstování některých plodin
- žádné politické vedení, stejný jazyk a podobné zvyky; kmenové uspořádání a kmeny mezi sebou občas spolupracují
- život spjat s dobytkem, rituály a jména často odvozena od chovaného dobytka
- válčení s cílem rozšířit svá stáda chovaného skotu

Zemědělské společnosti

- cílené pěstování rostlin nahradilo lov a sběr
- stálejší přísun potravy – život ve větších komunitách
- hromadění hmotných statků
- obchodní a vojenské styky mezi osadami
- menší válečné tendence než u pastevců

Lov a sběr

Hortikultura

Zemědělství

Gururumbóvé (Nová Guinea)

Gururumbové

- osady v Nové Guinei
- půda ve vlastnictví rodin, každá rodina vlastní několik zahrádek (oplocené)
- muži, ženy i děti pracují na ohrazené zahradě
- obřadné výměny darů mezi rodinami
- chov prasat, které slouží jako reprezentační dar, kterým se posiluje postavení dárce ve společnosti
- majetková a sociální nerovnost

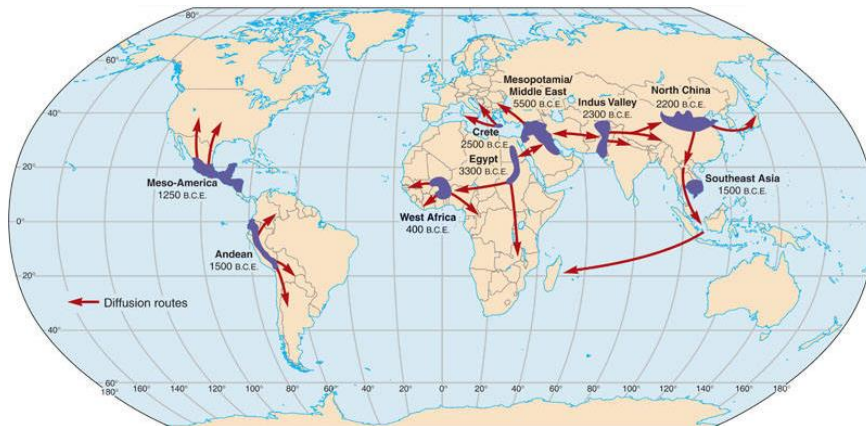

Tradiční neprůmyslové společnosti

- založeny na rozvoji měst; výrazná majetková a sociální nerovnost
- králové, císařové; tradiční státy, říše
- znalost písma, věda a umění → **CIVILIZACE** → tradiční státy
- říše na Středním Východě, Čína, Japonsko, Indie, Střední a Jižní Amerika
- typ neprůmyslové společnosti, kde se významná část obyvatelstva přímo nepodílí na výrobě potravin
- komplikovanější **dělbá práce** mezi mužem a ženou, objevují se specializovaná povolání (obchodník, dvořan, voják, vládní úředník ad.)
- vládce v čele aristokratické vrstvy obyvatelstva vs. otroci a vazalové; kupci

Tradiční neprůmyslové společnosti

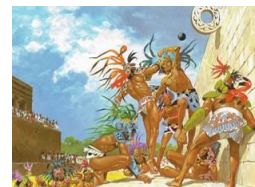

Nejstarší civilizace

Mayové

- poloostrov Yucatán, 4. až 9. století
- kulturní centra a kolem nic přibýtky → administrativní funkce
- stratifikovaná společnost v čele s třídou kněží-válečníků, zemědělské obyvatelstvo

Chichén Itzá

asi 600-1500

Kukulkánová pyramida

Tlachtli – hřiště,
míčovna

Chrám válečníků

Tradiční neprůmyslové společnosti

Moderní průmyslové společnosti

- odlišné od všech předchozích společenství, **INDUSTRIALIZACE**
- většina obyvatelstva nepracuje v zemědělství, ale v továrnách a úřadech
- vyšší stupeň **URBANIZACE** (život ve městech)
- komplexnější politické systémy a formy vlády → **BYROKRATIZACE**
- rychlejší komunikace a cestování – integrovanější „národní“ společenství → **NÁRODNÍ STÁT**
- vznik nových metod využívaných k vojenským účelům

První, druhý a třetí svět

- 17. až 20. století → koloniální období; střed moderní průmyslové společnosti a tradičních neprůmyslových společností

INDUSTRIALIZACE

x

Nižší úroveň průmyslového rozvoje

První svět

- průmyslové společnosti Evropy, USA, Austrálie a Japonsko; pluralitní, parlamentní systém vlády → „SEVER“

Druhý svět

- komunistické společnosti SSSR a východní Evropy (ČSSR, PLR, NDR); po zániku SSSR „druhý svět“ prakticky zaniká

Třetí svět

- země na nižší úrovni průmyslového rozvoje; nízký stupeň industrializace, zemědělství → „JIH“

Globalizace

- vzniká „lidská společnost“
- vznikají formy lidského sdružování, které působí po celé planetě
- svět se stává jediným sociálním systémem, v němž jsou takřka všichni propojeni nejrůznějšími vazbami a závisí jeden na druhém
- žádná společnost na Zemi již nežije úplně oddělena od ostatních
- základní problémy lidského života dnes nutně nabývají globálního charakteru

Společnost a kultura

- všechny dnes existující společnosti se liší od tradičních typů společenského řádu
  - stále přetrvávají uvnitř jednotlivých společností kulturní rozmanitost
  - současný globalizovaný svět není jednotný

